

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 145 2024

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2025 kommer att ingå i *Samlaren* 2025. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2025. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–44–5

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2025

het om detta problem när hon påpekar att ingen tidigare forskning, enligt hennes vetenskap, explicit behandlat agens i ett skandinaviskt sammanhang. Frågan är dock vad ”explicit” egentligen betyder i detta avseende.

En annan fundering gäller valet av cybernetiken som den centrala kontexten i avhandlingen. Det framstår som att fokuset på cybernetiken, åtminstone delvis, är en rest från ett tidigare stadium av avhandlingsprocessen. Att Lome återkommer till cybernetiken i avslutningen och återigen argumenterar för dess relevans för att utforska frågor om agens under 1960-talet förstärker detta intryck.

Dessutom tycks Lomes framställning av cybernetiken vara mer positivt färgad än vad som framkommer i annan forskning, något som inte diskuteras närmare. I not 587 hänvisas till exempel till Bosse Holmqvists idéhistoriska avhandling *Individens tidsålder är förbi. Några nedslag i femtiotallets människosyn*, från 2004, där cybernetiken beskrivs som delaktig i nedmonteringen av människans agens och autonomi. Holmqvist framhåller hur cybernetiken i hög grad handlade om att kontrollera och styra människan, vilket står i kontrast till Lomes mer positiva framställning av cybernetiken som en del av den ekologiseringsprocess som Hörll urskiljer. Med tanke på dessa olika tolkningar av cybernetiken hade en mer problematiserande diskussion varit på sin plats.

När det gäller formalia fungerar avhandlingen över lag fint, men det finns några frågetecken kring valet att skriva på engelska. Även om engelska är det internationella vetenskapsspråket framför andra, och trots talet om vikten av internationalisering inom humaniora, kan vissa av avhandlingens brister vad gäller klarhet och precision möjligtvis bero på att avhandlingsförfattaren inte skriver på sitt modersmål – vilket i sig kan fungera som en påminnelse om språkets egen agens. Jag saknar även en mer utförlig summary och ett register. Inte minst hade det senare gjort avhandlingen mer användbar för framtida forskning.

Med detta sagt vill jag avslutningsvis återigen understryka att *Agency on the Page*, trots och till stor del tack vare de frågor och funderingar som den väcker, utgör ett betydelsefullt bidrag till den skandinaviska litteraturforskningen. Den bidrar med nya perspektiv och tar sig an komplexa frågor på ett originellt sätt. Avhandlingen präglas dessutom av stor nyfikenhet och ett självständigt förhållningssätt till sitt ämne. De forskningsfrågor som formuleras är inte bara intressanta, utan vitt-

nar om en imponerande uppfinningsrikedom. Avhandlingen breddar därmed inte bara vår förståelse av agens i skandinavisk 1960-talslitteratur, utan sätter också tonen för framtida forskning inom detta område.

Christian Lenemark

Malin Löf Nyqvist, *Hundraårsflöden. Översvämningskildringar i svensk samtidsprosa*. Umeå universitet. Umeå, 2023.

En recension av en doktorsavhandling om översvämningsromaner i samtida svensk skönlitteratur bör förstås inledas med att dels nämna *Gilgamesheposets* elfte lertavla, med en av mänsklighetens äldsta bevarade skildringar av en katastrofal översvämning, dels påpeka hur aktuell avhandlingen är, med tanke på de senaste årens många översvämningsromaner i Sverige och utomlands. Översvämningsromaner är något vi människor berättat om åtminstone så länge vi haft en skriftkultur, och de lär inte bli mindre intressanta att skildra i framtiden, i takt med att vi på allvar börjar se effekterna av de redan pågående klimatförändringarna.

Malin Löf Nyqvists doktorsavhandling *Hundraårsflöden. Översvämningskildringar i svensk samtidsprosa* är en ekokritisk undersökning av översvämningsromaner i samtida svenska romaner. Syftet med avhandlingen är

att undersöka översvämningsmotivet i samtida svensk prosa, för att bidra till en djupare förståelse av hur relationen mellan människan och hennes omgivning skapas och omförhandlas i litterära skildringar av vattenkatastrofer. Den svenska litteraturen är formad av de geografiska, språkliga och materiella villkor i vilken den är tillkommen och för att bredda den internationella ekokritiska forskningen om vatten och katastrofer i den samtida skönlitteraturen har jag valt att fokusera på svenska romaner utgivna under 2010-talet. (s. 4)

Romanerna är sex till antalet: Mikael Niemis *Fallvatten* (2012), Conny Palmkvists *Vintern* (2016), Nils Håkansons *Ödmärden* (2017) och Mats Söderlunds trilogi ungdomsromaner *Ättlingarna* (2018–2020). Urvalet motiveras med att romanerna är samtida och att de utspelar sig i Sverige. Löf Nyqvist vill undersöka ”den mångfald och komplexitet som präglar förhållandet mellan vatten, tid, plats och katastrof i den samtida översvämningsromanen” (s. 4) och formulerar föredömligt konkreta forskningsfrågor:

Hur skildras översvämningar i samtida svensk prosa? På vilka sätt förhåller sig dessa gestaltningar till särskilda genrer och genremönster? Vilka föreställningar om tid, plats, katastrof och vatten kännetecknar översvämningsmotivet i de undersökta romanerna? Hur kan dessa föreställningar förstås och problematiseras med utgångspunkt i samtida ekokritisk forskning? (s. 4)

Det första kapitlet, "Inledning", rymmer också en genomgång av avhandlingens metod, i synnerhet hur materialet insamlats, men också hur själva analyserna gått tillväga, med motivanalys och genreanalys utifrån ett arbete med organisatoriska kluster kring plats, vatten, katastrof och tid, och med fokus bl.a. på bildspråk, berättarteknik och platsanknytning, alltså sammansatt med utgångspunkt i både litteraturhistorien och i tidigare forskning.

I det andra kapitlet, "Forskningsbakgrund och teoretiska utgångspunkter", fördjupas sedan avhandlingens teoretiska perspektiv och analysverktyg, liksom relationen till tidigare forskning om bl.a. vatten, katastrofer, tid, plats och översvämningar i skönlitteraturen. Här får vi stifta bekantskap med ekokritiken och ekonarratologin generellt, men också mer specifika inriktningar som blä ekokritik och den hydrologiska vändningen. Vi får också en genomgång av olika perspektiv på katastrofer, apokalypser och risk samt genrer eller kategorier som klimatfiktion och ekothriller, och avslutningsvis ett resonemang om översvämningen som bachtinsk kronotop.

Det tredje kapitlet, "Översvämningar i litteraturen", tar sedan ett större grepp på översvämningsmotivet i tidigare svenskspråkig skönlitteratur, ofta utifrån tidigare forskning. Syftet är att teckna en bakgrund mot vilken de kommande analyserna av samtida översvämningskildringar kan jämföras. Här undersöks först tidiga syndaflodsmyter, såsom just *Gilgameshposet* och den bibliska berättelsen om Noaks ark, och sedan görs nedslag i bl.a. Marianne Fredrikssons *Syndafloden* (1990), Peter Nilsons *Arken* (1982), Antti Mikkelinpoika Keksis dikt om islossningen i Torne älv 1677, ofta kallad "Keksis kväde", Selma Lagerlöfs *Gösta Berlings saga* (1891) och *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (1906–1907), Fredrika Bremers *Nina* (1835), Anna Bondestams *Panik i Rölleby* (1936), Inga Borgs *Plupp och vårfloden* (1982), Per Hallströms *Döda fallet* (1982), Lars Molins *Vild-Hussen* (1973), Tove Janssons *Småtrollen och den stora översvämningen* (1945) och *Farlig midsommar* (1954), Inger och Lasse Sandbergs *Varför gråter Långa Far-*

brorn? (1976), Gunilla Dahlgrens *Översvämning i barnkammaren* (1990), Sören Olssons, Anders Jacobssons och Per José Karléns *Giraffen Staffan* (2008), Sami Saids och Sven Nordqvists *Åta gräs* (2019), Lennart Hellsings och Lars Muncks *Welams vädermödor* (2008) och slutligen Stefan Castas *Den gröna cirkeln* (2010).

Som synes blandas här vuxenromaner med barn- och ungdomsböcker, för att ge en bild av alla de sätt på vilka översvämningar skildrats i svenskspråkig litteratur. Här finns gott om kopplingar till religiösa och mytologiska föreställningar om vatten och översvämningar, men också många exempel på hur motivet använts som "en metafor för destruktiv revolt och produktiv förnyelse; för känslomässig frigörelse å ena handen samt för utsläckande av passion å den andra" (s. 93). Överlag finns en tendens att äldre texter kopplar översvämningar till en hotfull natur, medan nyare texter snarare använder motivet för att skildra gränsupplösningar, inte minst i barnlitteraturen.

Det fjärde och mest centrala kapitlet, "Översvämningar i den samtida romanen", rymmer sedan de utlovade analyserna som avhandlingens nästan hundra sidor byggt upp mot. I separata avsnitt analyseras Mikael Niemis *Fallvatten*, Conny Palmkvists *Vintern*, Nils Håkansons *Ödmärden* och Mats Söderlunds trilogi *Ättlingarna*.

I analysen av *Fallvatten*, med rubriken "Flodvägens nu – hybris, elektricitet och moderskap i Mikael Niemis *Fallvatten*", ligger fokus bl.a. på romanens förhållande till genrer som katastrofberättelsen och ekothrillern, men också på maktrelationer och riskerna med tämjandet av naturen för elektricitet. Romanen handlar om hur Suorvadammen vid Lule älv brister, och hur en flodväg inom loppet av timmar ödelägger samhällena längs älven, vilket skildras ur flera olika personers perspektiv. Själva översvämningen läses här både som en kronotop och som en karaktär i romanen, och intresse riktas mot såväl hur vatten används i romanens bildspråk som de olika bilder av moderskap som framställs i romanen, kopplat till bl.a. vatten.

I avsnittet om *Vintern*, med rubriken "Väntan på slutet – apokalyps, vatten och modernitetens ruiner i Conny Palmkvists *Vintern*", ligger fokus bl.a. på romanens kopplingar till den postapokalyptiska och dystopiska genren, i synnerhet Cormac McCarthys *Vägen* (*The Road*, 2006). *Vintern* handlar om en pappa som letar efter sin försvunne son i ruinerna av en stad som i avhandlingens identifieras som Helsingborg. Flera asteroidnedslag har

lett till bränder, sjukdomar och allmänt kaos, och pappan vill under de sista veckorna innan en flodvåg beräknas ödelägga allt träffa sin son en sista gång. Efter en undersökning av plats och modernitetens sönderfall i romanen studeras vattnets roll, ofta i form av snö och brist på rent vatten.

Även i avsnittet om *Ödmården*, med rubriken ”Den drunknande skogen – översvämning, språk och tid i Nils Håkansons *Ödmården*”, handlar det om postapokalypsen, då romanen utspelar sig i en avlägsen framtid när Nederländerna invaderat och koloniserat Sverige efter att Nederländerna hamnat under vatten. I gamla, fuktiga gruvhål i Norduppland får vi följa ursprungsbefolkningens öden och äventyr i en klimatförändrad värld, allt skildrat på ett radikalt förändrat språk. I analysen ligger fokus bl.a. på just romanens språk och hur det kopplas till klimatförändringarna, på luddig temporalitet samt förhållandet mellan elektricitet, vatten och modernitet.

I det sista avsnittet i kapitel fyra, med rubriken ”Framtidens flodvågor – intergenerationalitet och ekocentrism i Mats Söderlunds *Ättlingarna*”, analyseras sedan Mats Söderlunds ungdomsromaner *Hotet*, *Kampen* och *Flykten*, vilka handlar om en relativt nära, klimatförändrad framtid i vilken sötvatten blivit en global bristvara, och där det pågår en maktkamp mellan människor och olika falanger av trolliknande utomjordingar, kallade *olus*, som lever ibland människorna. Förutom att trilogin, som till stor del utspelas kring Skelleftehamn, kretsar kring vatten och klimatförändringar rymmer den två översvämningsskildringar, i Hongkong respektive just Skelleftehamn. Fokus i analyserna ligger bl.a. på genredrag från fantasy och science fiction, på romanens ekocentrism samt på intergenerational rättvisa och långsamt våld (ett begrepp myntat av Rob Nixon).

Det femte kapitlet utgörs av en slutdiskussion, ”Litteraturens oregleriga vatten”, som samlar ihop i synnerhet analyserna i det fjärde kapitlet och tar ett helhetsgrepp på dem. Slutsatsen blir att översvämningsskildringarna i den samtida svenska litteraturen på många sätt liknar hur motivet behandlats utomlands, särskilt i en anglosaxisk kontext, exempelvis vad gäller genredrag och bruket av Bibelns berättelse om Noaks ark som intertext. I avhandlingen spåras dock en särskild tradition av svenska översvämningsskildringar, i synnerhet sådana som utspelas i Norrland, och som fortsätter att influera samtida skildringar av översvämningar. Samtida svenska översvämningsskildringar gör också

ofta på andra sätt bruk av äldre svenska texter som intertext, särskilt poesi. Sammantaget visar avhandlingen att det inom den samtida svenska skönlitteraturen finns en rad olika föreställningar om vatten och översvämningar, beroende på religiöst, mytologiskt och teknologiskt bildspråk. Och trots att vattnets agens ofta betonas, med antropomorfisering och zoomorfisering, gör romanerna ändå ofta en tydlig åtskillnad mellan människa och natur, eller människa och vatten.

Vad gäller språk och akribi bör det redan här påpekas att det rör sig om en ovanligt välskriven, tydlig och språkligt njutbar avhandling, med flera eleganta passager, t.ex. redan på s. 2: ”Den minsta gemensamma nämnaren i denna avhandling är översvämningen i den svenska skönlitteraturen – inte bara i form av stigande havsnivåer, utan i form av allt det oregleriga vatten som breder ut sig, sveper fram, dränker, slukar och sväljer. Vatten som ur ett mänskligt perspektiv är på fel plats eller i fel mängd, vid fel tidpunkt.” (s. 2)

Stundtals blir dock kommateringen lite väl ymnig och styckena något för långa, vilket blir särskilt tydligt då avhandlingen markerar nya stycken med blankrad snarare än indrag. Med endast ett tjugotal upphittade korrekturfel får avhandlingen anses vara väl korrekturläst, men vill man vara grinig går det också att peka ut några enstaka felbruk av semikolon, störande satsradningar och en viss inkonsekvens i hur huvudtitel och undertitel avdelas.

Kontroller på citat, särskilt i primärtexterna, har knappt lett till något att anmärka på. Noteras kan dock att blockcitaten ur verken ofta ignorerar originalens styckeindelning, vilken i fallet med Conny Palmkvists *Vintern* har viss betydelse för den ofta prosalyriska stilen. Sympatiskt nog är alla engelska citat översatta till svenska, med originalet i fotnoterna, vilket motiveras dels med ökad läsbarhet, dels med att Löf Nyqvist vill ”pröva de teoretiska begreppens möjligheter och begränsningar i förhållande till ett svenskspråkigt material” (s. 11). Översättningarna är mestadels goda och trogna originalen, men reser i några fall också smärre frågetecken (s. 31, 47–48, 52–53, 131).

Sammantaget är akribin alltså god, och det mesta i avhandlingen beläggs med källor, i synnerhet när det gäller tidigare forskning, men sidreferenserna till särskilda passager i de analyserade skönlitterära verken hade kunnat vara något mer generösa. Som det är nu ges de nästan bara vid citat, vilket gör det svårt att hitta passager som endast refereras.

Vad gäller avhandlingens disposition kan den synas något framtung, med en inledning, två kapitel med teori och tidigare forskning, och sedan (bortsett från slutdiskussionen) endast ett enda långt kapitel om ca 90 sidor som rymmer analyserna av de sex romanerna, det som beskrivs som avhandlingens syfte. Mer än halva avhandlingen ägnas alltså åt teori, bakgrund och tidigare forskning, och det är i kapitel två inte alltid helt klart om det rör sig om forskningsöversikt eller om teoridiskussion, samtidigt som även kapitel tre rymmer en hel del tidigare forskning, främst om svenska översvämningskildringar. Här kunde man ha önskat något större tydlighet i vad som är vad, samtidigt som det är svårt att inte imponeras av läsefrukterna.

Urvalet av analyserade verk motiveras med att verken är samtida, utspelas i Sverige och är relevanta för avhandlingens forskningsfrågor och teoretiska utgångspunkter. Som Löf Nyqvist påpekar har detta ”inneburit att det blivit en ganska homogen grupp av författare vars verk undersöks i avhandlingen, till exempel när det gäller kön, ålder, etnicitet och yrkesbakgrund” (s. 7). Samtliga fyra författare är alltså vita, svenska, medelålders och kulturarbetande män – den som avviker mest är Mikael Niemi, som är äldst (född 1959), och tordedaling. Den givna frågan är förstas om det inte finns några samtida svenska kvinnliga författare som skriver översvämningskildringar, och om det överlag finns fler relevanta verk som av olika anledningar valts bort. Trots att några sådana verk tycks nämnas i förbigående ges ingen klar eller samlad bild av ett eventuellt bortfall.

Vissa frågetecken uppenbarar sig också vad gäller urvalet i kapitel tre, som börjar med att diskutera äldre, mytiska och religiösa skildringar av översvämningskildringar, då dessa påverkat de svenska skildringarna av översvämningskildringar, men som sedan endast fokuserar på svenskspråkig litteratur i original. Eftersom i runda slängar hälften av den svenska litteraturhistorien utgjorts av översättningar hade det också kunnat nämnas något om inflytelserika översvämningskildringar från de större kulturspråken. Som det är nu är det lätt att få intrycket att den svenska litteraturen, bortsett från bibliska berättelser, endast influerats av andra svenska originalverk.

Centralt för urvalet i det långa kapitel fyra är alltså inte bara att romanerna är skrivna av svenska författare, utan också att de utspelas i Sverige. Redan tidigt citeras Astrid Bracke, som menar att ”[e]tt identitetsförhållande existerar mellan ett folk och de landskap som de ser som sina egna” samt

att ”[d]e narrativ om härrör från detta identitetsförhållande mellan folk och landskapet är olika för olika kulturer” (s. 7). Med detta som utgångspunkt diskuterar Löf Nyqvist ”den levda platsfarenheten” och ”platsanknytningen”:

De geografiska och fysikaliska egenskaper som är förbundna med den plats som kan vara föremål för platsanknytning är centrala för gestaltningen av översvämningskildringar. Därför har jag valt att avgränsa läsningarna i avhandlingen till romaner vars handling är förlagd till en specifik nationell och lokal kontext, vilket i mitt urval innebär olika platser i Sverige, samt romaner i vilka platsen fungerar som en ingång för analys av verkets skildring av översvämningskildringar och vice versa. (s. 7)

Löf Nyqvist använder inte själv det på germanska språk något laddade uttrycket ”ett folk”, men resonemanget leder ändå lätt till frågor om det finns *ett svenskt folk* som har ett särskilt förhållande till *det svenska landskapet*, och inte minst om alla författarna kan sägas tillhöra samma *folk*, med tanke på deras geografiska spridning över landet. Resonemanget tycks också kräva att författarna är intimt bekanta med de platser de skriver om, dvs. ha vuxit upp där och vara en del av den lokala kontexten, men någon sådan utredning finns inte utskrivet i avhandlingen.

I förbigående kan anmärkas att det i Conny Palmkvists *Vintern* aldrig skrivs ut var den utspelas sig, och att bokomslaget närmast demonstrativt använder det vaga ”Någonstans i Sverige”. Ändå tycks det i avhandlingen så självklart att den utspelas i Helsingborg (t.ex. s. 5, 121, 132–133) att ledtrådarna till detta aldrig utreds ordentligt, även om det så småningom påpekas att det rör sig om en tolkning utifrån ”gatunamn och den detaljrika återgivning[en] av stadens geografi” (s. 135).

Man kan också fråga sig hur kravet på att romanerna ska utspelas sig i Sverige rimmar med att samtliga romaner som analyseras i kapitel fyra ”befinner sig på ett spektrum av så kallad spekulativ fiktion (*speculative fiction*), det vill säga att de tillhör genrer eller innehåller genredrag som medvetet avviker från gestaltning av verkligheten” (s. 5). Oavsett uttalade eller antydda kopplingar till en verklig plats går det ju att hävda att all skönlitteratur är påhitt som utspelas i fantasin, med fiktiva karaktärer och situationer, och att eventuella kopplingar till en verklig plats kanske mest är att betrakta som ett estetiskt grepp – en verklighetseffekt, för att tala med Roland Barthes.

Avhandlingens diskussion om just spekulativ fiktion kunde också ha varit något tydligare. Det används här som ett paraplybegrepp för flera olika genrer, men när exempel på dessa ges – ”thriller, postapokalyptisk fiktion, dystopi, fantasy och science fiction” (s. 5) – hoppar man till, då det är tveksamt om ”thriller” bör räknas till familjen, även om just Mikael Niemis ekothriller *Fallvatten*, som det handlar om, rymmer tydlig släktskap med den spekulativa fiktionen.

Ett annat begrepp i avhandlingen som möjligen kunde ha problematiserats ytterligare är *klimatkris*, som dyker upp nästan 50 gånger i avhandlingen, och som kunde anklagas för att vara aningen för hoppfullt, då det antyder att klimatförändringarna är något övergående som går att lösa, när det redan är alldeles för sent att stoppa dem eller återgå till något slags status quo. Vi är redan inne i en permanent och oåterkallelig förvandling av de flesta av jordens ekosystem, och det bästa vi kan hoppas på är att försöka mildra förloppet eller effekterna av framtida klimatförändringar.

Inom ekokritiken är det numera vedertaget att kritisera det antropocentriska perspektivet, så också hos Löf Nyqvist. Men frågan är om det inte skulle gå att problematisera ett av avhandlingens centrala begrepp, *katastrof*, som just djupt antropocentriskt, då det ur ett ekocentriskt perspektiv rimligen finns både vinnare och förlorare i allt från klimatförändringarna till katastrofala översvämningar, som utrotar vissa arters konkurrenter eller möjliggör nya ekosystem för andra. För är det inte så att strävan efter ekologisk mångfald och resilienta ekosystem i slutändan också vilar på antropocentrism, på vad som är estetiskt, moraliskt och biologiskt tilltalande för oss människor?

Avhandlingens bruk av teori är ambitiöst, och de flesta av de centrala begrepp och perspektiv som tas upp i kapitel två görs också gott bruk av i analyserna i de följande kapitlen. Vad som saknas är en tydligare diskussion om hur ideologiska ekokritiska läsningar är, dvs. om det på samma sätt som i marxistisk och genusvetenskaplig forskning tenderar att finnas politiskt ”rätta” perspektiv som texterna analyseras och indirekt bedöms utifrån. I flera passager i avhandlingen lyser ett politiskt patos igenom, exempelvis att hela projektet med att dämna älvar i Norrland nästan genomgående beskrivs som ”hybris” eller ”övermod”, från rubriken på avsnittet om *Fallvatten* till formuleringar som ”Den kapitalistiska hybrisen tar formen av bland annat överdriven tilltro till teknologiska lösningar och ett ren-

tutav farligt beroende av elektricitet för kommunikation i krissituationer. Dammen som en symbol för människans högmod och flodvägen som en naturens hämnd på mänskligheten är återkommande i romanen.” (s. 97; se även s. 100–101, 107–108, 110, 156, 174–176) Gränsen mellan vad teorin förutsätter och vad romanen kan påstås säga tycks ofta svår att dra.

Relaterad till detta är också en av avhandlingens slutsatser, som i abstracten formuleras något skarpare än i själva avhandlingen: ”there is, with a few exceptions, still a somewhat problematic distance between human and water upheld in the narratives” (s. iii). Exakt vari detta problematiska ligger, eller vad som är utgångspunkten för ett sådant ställningstagande, framgår inte helt av det viktiga avsnitt i slutdiskussionen som detta bygger på:

Översvämningsmotivet och det akvatiska bildspråket synliggör och problematiserar visserligen relationen mellan människa, vatten och plats i Sverige i samtiden samt betonar vattnets agens i den mer-än-mänskliga naturen. Det rör sig emellertid i huvudsak om ett tänkande *om* vatten, snarare än *med* vatten. I romanerna gestaltas vattnet överlag som något separat från människan, som visserligen ges en ”röst”, genom bland annat antropomorfisering, men som alltid fokaliseras genom ett mänskligt perspektiv och som först och främst uppmärksammas för hur det ställer den mänskliga tillvaron på ända eller skapar mellanmänskliga konflikter. (s. 189)

Bortsett från hur ett sådant tänkande *med vatten* skulle kunna se ut tror jag att detta resonemang nuddar vid den moderna ekokritikens kärna, och frågan om vi inte ändå alltid ohjälpligen är fast i det mänskliga – att alla eventuella experiment med perspektiv i slutändan ändå alltid blir mänskliga fantasier eller projektioner av föreställningar om exempelvis vatten. Och om så inte är fallet, skulle människor ens kunna skriva eller vilja läsa berättelserna, om de inte är anpassade efter människans intressen och behov? Blir inte även ekocentrismen en typiskt antropocentrisk, eller åtminstone mänsklig, uppfinning? Och när vi ändå är inne på obekväma frågor: Har den här typen av litteratur och forskningens någon samhällspåverkan? Biter den på klimatförändringarna? Massutdöendet? Varför håller vi egentligen på?

Ett svar kunde vara att det i alla fall leder till mycket intressanta läsningar, vilket Löf Nyqvist tydligt demonstrerar i avhandlingens fjärde kapitel. Analyserna är ofta mycket observanta och in-

spirerade, med en god blick för väsentligheter och kontexter. Eftersom det ingår i den något otacksamma rollen som opponent och recensent att vara kritisk och leta efter brister följer dock här några anmärkningar.

En mindre sådan rör den för litteraturvetare ofta känsliga frågan om författarintention. I analyserna av Niemis *Fallvatten* och Håkansons *Ödmården* finns det passager som hamnar snubblande nära frågan, exempelvis när det hävdas om Niemis roman att dess riskscenario ”är avsett att blotta och avskräcka från riskfyllda, destruktiva beteenden, grundade i överdriven tilltro till människans makt över vattnet” (s. 101), eller att ”Håkanson framför en [...] kritik mot såväl utopisk lokalism som mot småborgerlig nationalism i samtiden” (s. 145). Möjligen är det delvis en stilfråga, men eftersom dessa utsagor inte beläggs med källor hade det kunnat tydliggöras att det rör sig om avhandlingsförfattarens tolkningar.

Analysen av Mikael Niemis *Fallvatten* är överlag infallsrik, men hade i högre grad kunnat gå i klinch med tidigare forskning, exempelvis läsningar av romanen som framhäver den samiska närvaron och det samiska perspektivet, vilket också kopplas till en ekocentrisk, antikapitalistisk hållning (s. 99–100). Detta är nämligen svårt att se i *Fallvatten*, där den mest framträdande samiska karaktären är Adolf Pavval, som övergivit det samiska och blivit en bilfetischist som överlever genom att han sitter i sin älskade Saab när flodvägen kommer. Om något tyder karaktären på en lite elak eller satirisk bild av samerna som ett naturnära urfolk, då Pavval så tydligt omhuldar det sydsvenska, teknologiska och kapitalistiska – ja, själva sinnebilderna för modernitet, energiförbrukning och växthusgaser. Liksom i tidigare analyser av romanen görs det möjligen också en lite för stor sak av en mycket kort scen, där hela katastrofen längs Lule älv endast registreras som ett mycket kort strömavbrott i Stockholm (s. 101, 105). På ett ställe heter det rentav att ”i *Fallvatten* ligger fokus [...] på relationen mellan centrum och periferi inom nationen” (s. 174). Det är dock svårt att se hur detta skulle genomsyra romanen, med tanke på hur sällan karaktärerna ens förhåller sig till Stockholm.

Även om analysen av *Fallvatten* mestadels fokuserar på det intressantaste i romanen är det också slående hur många groteska drag det finns i den, liksom i andra verk av Mikael Niemi. Detta skymtar kort i analysen, där flodvägen beskrivs som ”en sörja, en virvlande malström av bråte och slam, som

återkommande liknas vid ’spott’ eller ’saliv’” (s. 118). Möjligen hade det gått att göra ännu mer av detta med vatten, formupplösning, kroppsvätskor och förvridningen av den mänskliga kroppen – t.ex. karaktären Hinkens stora, flytande kropp; Labans kropp, som får amputeras under vatten; och kanske också Einars enorma kropp, som de i romanen försöker baxa till en helikopter.

Analysen av Conny Palmkvists *Vintern* är stark, men det går att fundera på i vilken mån romanen verkligen kvalificerar som en översvämningroman, då den snarast präglas av en rädsla för en flodvåg. När vattnet kommer i slutet avhandlas det på mindre än två sidor, utan att något apokalyptiskt inträffar, annat än att huvudpersonen förändras. I analysen finns det också en tendens att göra romanen något mindre originell än den är, även om det tycks uppenbart att Palmkvist inspirerats av McCarthys *Vägen*, och att hela romanen kan ses som en variant av den i en svensk, urban miljö, komplett med kannibaler och allt. I analysen görs dock huvudpersonen mer lik pappan i *Vägen* än det finns belägg för i Palmkvists roman (se t.ex. s. 126–127). En avgörande skillnad är exempelvis att pappan i *Vintern* redan har gett upp och in i det sista är övertygad om att flodvägen kommer att utplåna allt och alla. Det finns också något originellt, och tragiskt, i att pappan faktiskt inte hittar sin son, utan en annan pojke, som han försöker inbilla sig är hans son. Samma sak gäller scenerna med kannibalerna, och pappans insikt att de är ”Vanliga män, som legat i ide och väntat. / Vanliga män, som jag.” (*Vintern*, s. 153; jfr s. 160).

I analysen av Nils Håkansons *Ödmården* ligger, som sig bör, fokus på språket och hur det används för att skildra en trasig värld. Många aspekter av språket lyfts fram, t.ex. att romanen är ”ett formexperiment, skriven på ett hybridpråk bestående av bland annat samtida svensk slang, gammalmodigsvenska, nederländska, frisiska, finska och engelska. Texten är fragmentarisk och bortser från en mängd grammatiska regler. Den är dessutom full av felstavningar, vitsiga ordsammansättningar och motsägelser” (s. 142). Språket i romanen tolkas sedan bl.a. som ”ett försök att använda språkets möjligheter och begränsningar för att formellt, snarare än bara innehållsligt, representera karaktärernas tillvaro” (s. 142); som ”en satir över hur äldre tiders texter och filosofier approprieras och förvrängs för att passa samtidens villkor och de egna intressena, oberoende av den ursprungliga kontexten” (s. 145); ”som en metafiktiv kommentar gäl-

lande problemen med att representera livet i antropocen i narrativ form” (s. 148); ”för att visa på hur den historiska utvecklingen av språk hänger samman med den fysiska omgivningens egenskaper och den sinnliga upplevelsen av plats” (s. 148); och för att understryka ”kompressionen av den språkliga utvecklingen. Vattnet och den klimatförändrade geografin belyser samtidigheten i språket, snarare än den moderna, linjära synen på språkets utveckling över tid.” (s. 149) Allt detta är tänkvärt, men det saknas en tydlig koppling till berättarens eller krönikörens, den så kallade *archifariens*, språkpuristiska projekt att rensa upp de kulturimperialistiska inslagen av nederländska – att hans eget berättande försöker följa den egna språkreformen, trots att det fortfarande finns kvar inslag av nederländska, och att allt detta går att se som en ironisk kommentar till möjligheten att motverka språksförändring. Läst på detta sätt blir hela romanen kanske först och främst en satir över språkpurism, och hur svårt och tungt, men också komiskt, ett språk blir om man försöker arkaisera det. Analysen av *Ödmärden* lyfter överlag fram många intressanta kopplingar mellan vatten, översvämningar och språk, men bortsett från blockcitaten och att ordet ”satir” nämns ett par gånger framgår det inte riktigt hur rolig (om än svårläst) romanen är, utan tvärtom framstår *Ödmärden* som en betydligt seriösare och mörkare roman än de flesta tycks ha uppfattat den som.

I den sista av analyserna, av Mats Söderlunds romaner *Hotet*, *Kampen* och *Flykten*, finns mycket lite att anmärka på. Analysen navigerar väl mellan att lyfta fram konflikterna i romanen, bildspråket och de ekocentriska inslagen, även om fler textexempel på det sistnämnda hade kunnat ges. Med tanke på den snåriga intrigen är det också beundransvärt att analysen behandlar över 1 500 romansidor utan att hela analysen tas över av handlingsreferat. Vad som möjligen saknas är ett större fokus på målgruppen ungdomar, särskilt som ett sådant tycks utlovas tidigt (s. 5), samt att de andra analysernas intresse för intertexter nästan helt tycks saknas i denna analys, trots att *Ättlingarna* rymmer flera ganska genretypiska inslag, särskilt från mer massmedial science fiction – exempelvis att *olus* och *numam* och deras roll på jorden inte är så olik ingenjörernas i Ridley Scotts film *Prometheus* (2012) och att de mystiska tärningarna bl.a. för tankarna till så kallade *holocrons* i *Star Wars*-universumet, eller ett otal andra skildringar av inspelade minnen, såsom Kathryn Bigelows film *Strange Days* (1995). Medan

det görs tydligt att Conny Palmkvist och Nils Håkanson ofta ansluter till genretreditioner blir det inte lika påtagligt i analysen av Mats Söderlunds verk.

Vad som inte framgår av dessa både stora och små anmärkningar är vilket nöje det är att läsa Malin LöfNyqvists avhandling, hur imponerande ambitionerna att täcka så många litterära verk är, och hur fruktbart bruket av så många olika teorier blir. Avhandlingen är inte bara ovanligt välskriven och njutbar att läsa, utan ämnet är också mycket originellt. Det som i början förefaller vara ett ganska smalt motiv visar sig snart inbegripa helt centrala aspekter av mänsklig natur och civilisation. Förutom att vara ett gediget bidrag till den ekokritiska litteraturforskningen har avhandlingen klar potential att förändra läsarens syn på vatten – och alla de sätt på vilka vi laddar det med betydelse samtidigt som vi ofta tar det så givet att det förblir osynligt.

Jerry Määttä

Jana Rüegg, *Nobelbanor: Svenska förlags utgivning av översatta Nobelpristagare i litteratur sedan 1970*. Uppsala universitet. Uppsala 2023.

Jana Rüegg, *Förmedla och förlägga: Utgivningen av översättningar från franska, tyska och spanska på svenska förlag 1970–2016*. Uppsala universitet. Uppsala 2023.

Jana Rüegg, *Publishing Translations: Flows, Patterns, and Power-Dynamics in the Swedish Book Market after 1970*. Uppsala universitet. Uppsala 2023.

Monografiavhandlingar känner jag till, sammanläggningsavhandlingar likaså. Det som möter oss här är något tredje: en sammanläggning av monografier, närmare bestämt de två studierna *Nobelbanor* och *Förmedla och förlägga*, samt en kort kappa på engelska med titeln *Publishing Translations*. Det ställer lite ovanliga krav på en recensent. Vad menar jag när jag syftar på ”avhandlingen”? Helheten, förstås, samtidigt som monografierna kan läsas var och en för sig. I min sammanfattning väljer jag att referera till *Nobelbanor* och *Förmedla och förlägga* som separata studier. Därefter säger jag någonting kort om *Publishing Translations* för att se om den lyckas knyta ihop delarna till en helhet.

Avhandlingen är utpräglad litteratursociologisk, genomförd med i huvudsak kvantitativ metod men med en del kvalitativa inslag. I *Nobelbanor* läser